

СОЦІАЛЬНО- ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 331.522.4(477)

В.Е. ШЕДЯКОВ,
к.е.н., д.с.н., незалежний дослідник

Людський чинник соціально- економічного відтворення суспільства

На тлі посилення тенденцій постглобалізації економічних відносин вивчається людський фактор соціально-економічного відтворення суспільства. Аналізуються актуальні трансформації змісту та форм людського фактора, його місця в господарському механізмі. Демонструються грані співвідношення творчого та інтелектуального потенціалу суспільства.

Ключові слова: людський чинник, соціально-економічний розвиток, трансформації.

В.Е. ШЕДЯКОВ,
к.э.н., д.с.н., независимый исследователь

Человеческий фактор социально- экономического воспроизводства общества

На фоне усиления тенденций постглобализации экономических отношений изучается человеческий фактор социально-экономического воспроизводства общества. Анализируются актуальные трансформации содержания и форм человеческого фактора, его места в хозяйственном механизме. Демонстрируются грани соотношения творческого и интеллектуального потенциала общества.

Ключевые слова: человеческий фактор, социально-экономическое развитие, трансформации.

V. SHEDYAKOV,
Dr. Sc. (Sociol.), Ph. D. (Econ.), free-lance

The human factor of the socio- economic reproduction of society

Against the background of increasing of post-globalization of economic relations, the human factor of socio-economic reproduction of society is studied. Current transformations of the content and forms of the human factor, its place in the economic mechanism are analysed. The facets of correlation between creative and intellectual potential of society are demonstrated.

The need to clarify economic and political transformation's vector, whether they are subordinated to the task fullest enjoyment of private individual or grope interest (including from its active use) will be aimed at decision much more fundamental objectives of public security and development.

Accordingly, the idea of a society and a state general prosperity (welfare) today communicate faster with value-sense complexes is not inactivity and consumption, and creation and creativity. It focuses not on the accumulation of various social service staff and their dependents, and the active support of creativity (especially intellectual and spiritual) with the realization of priority rights, his rights and freedoms; social justice, social equality that men in rights and opportunities; solidarity, understood as the expression of the communion of humanity and compassion for the victims of injustice. In this sense the stiffness requirements to the elite in the protection of public property and defending the common interests does not provide another period of «tightening belts» in the name of a bright future. Moreover, the quality and level of further social and economic development depends on generated during the forced transformation of the ground; these periods are strongly linked. Dominant in the backbone transformation methodology and relationship model gets its key decisions and deployment options for economic growth and social development reformat society. Therefore, the involvement of the trigger mechanisms start positive changes in all cultural and civilized world requires priority attention to knowledge management using state and regional support educational research and production complex.

Environment personality provides a permanent civil opt for creative expression as a purely individual combination of talents available in public form. The long era of priority of race of the growing of material needs based on consumption of simple labour vividly revealed its limits associated with uneven concentration opportunities and threats not only to human ecology, but also the entire planetary ecosystem. And if earlier, often came to the fore immorality connection with the expansion of the range of choice, bringing success absence of moral rigor, now borders on ethical promiscuity fatal danger to ecumene. It is the moral core because of tradition, principles, traditions create and protect society and its economy.

Possible directions for further research: Primary objectives of the study of the human factor in socio-economic reproduction of society, in our opinion, is related content trends careful analysis, structural and functional that organizational and managerial changes.

Keywords: human factor, social and economic development, transformations.

Постановка проблеми. Давно відомо: матеріальна основа виходу з кризи – оновлення основного капіталу, що вимагає розвитку виробництва знярядь і устаткування для технічного переозброєння виробництва та потребує адекватного прогресу соціальної організації та людського чиннику виробництва. Причому стан людського чиннику – не тільки важлива складова частина конкурентоздатності конкретного виробничого вузлу та загальносуспільного Надпроекту конкретного культурно-цивілізаційного світу, але й характеристика результату досягнень ойкумени як цілої. Отже, вже у «категоричному імперативу» І. Канта, міститься вимога «роби так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі, і в особі всякого іншого також як до мети і ніколи не відносився б до нього тільки як до засобу» [1, с. 270]. Трансформації виробничих відносин є як передумовою соціально-економічного відтворення суспільства, так і наслідком розвитку, рівень яких фіксується всеосяжними парадигмальними змінами; «...наприкінці ХХ ст. стало зрозумілим, що успіх модернізації залежить насамперед не стільки від імпорту інститу-

тів, скільки від якості існуючої в суспільстві системи відносин, наявності різноманітних ресурсів (не тільки традиційних «земля-праця-капітал»), котрі обумовлюють довгостроковий розвиток за умов глобальної конкуренції, а також низкою інших чинників. Серед них важливо виділити: перше – наявність людського капіталу, який характеризується певним освітньо-кваліфікаційним рівнем та навичками, друге – готовність до роботи із застосуванням певних стилів управління, котрі стимулюватимуть постійний розвиток, ефективно зростання та внутрішню самоорганізацію, і, нарешті, третє – наявність особливої технологічної культури» [2].

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. На особливості ролі людини у відтворенні суспільного ладу звертали увагу класики теоретичної та прикладної економіки: Ф. Кене, Ф. Ліст, К. Маркс, А. Маршалл, У. Петті, А. С. Пігу, А. Сміт і др. Відомі дослідники (Л. Турроу, А. Боцман) характеризували в якості «революції в економічній думці» саме концепцію людського капіталу. Г. Беккер в книзі «Людський капітал: теоретичний та емпіричний аналіз» проаналізував формуван-

ня людського капіталу шляхом інвестицій в людину в формі витрат на освіту й підготовку робочої сили, на охорону здоров'я, міграцію та пошук інформації про ціни та доходи. П. Хейне і Ф. Махлуп пов'язували людській капітал зі знаннями та вміннями, які набуваються людьми завдяки освіті, професійної підготовці або практичному досвіду та дають змогу надати іншим цінні виробничі послуги. Дослідження людського фактора відтворення в сучасних умовах проводили Є. Атаєва, Ю. Балашов, В. Близнюк, Л. Бородіна, О. Бузгалін, І. Булочнікова, К. Варзарь, О. Веренікін, Н. Верхоглядова, Ф. Волков, Н. Гвоздева, О. Грішнова, В. Давиденко, О. Дігіліна, Р. Доров, В. Єльмеев, О. Єрмоленко, В. Єшина, О. Захарова, Р. Капелюшніков, В. Ковальов, Л. Козарезенко, А. Колганов, В. Коршунов, Н. Крашеніннікова, Є. Крихтін, Я. Кузьмінов, М. Лапін, Л. Лісовик, В. Логвиненко, В. Мальцев, К. Маркарян, В. Марцинкевич, Л. Мельнік, Д. Мещеряков, Е. Міженська, А. Нікіфорова, О. Носик, К. Носкова, Р. Нуреєв, В. Павленков, Т. Панасенкова, В. Панішев, З. Пересада, С. Платонов, В. Радаєв, Е. Режабек, Н. Рімашевська, Н. Ротань, О. Рубан, Е. Рудик, К. Рузавіна, О. Смолін, І. Соболева, В. Толочин, Н. Ушенко, В. Шалаєв, І. Щербина, П. Янкевич, а також А. Агг, Т. Вінштейн, Ф. Воул, О. Вюст, В. Грейдер, Е. Денісон, Е. Енгель, А. Лотка, Д. Лукач, Ф. Мачлуп, І. Месзарос, Б. Олман, М. Паренті, Дж. Ролз, Дж. Сіммонс, Т.А. Стюарт, У. Фарр, Дж. Харрінгтон, Т. Шульц тощо. Зміни людського чиннику в форматі модернізаційних моделей плідно аналізували: О. Білорус, В. Вергун, В. Геєць, Б. Кваснюк, А. Кредісов, Е. Лібанова, Л. Лукічова, С. Мочерний, В. Мунтіян, Ю. Пахомов, В. Черняк, А. Чухно, а також Л. Абалкін, Р. Грінберг, В. Іноземцев, Я. Корнаї, А. Ослунд, А. Покритан, М. Цаголов, Ю.Яковець та ін. Отже, зростання уваги до поняття та ролі людського чиннику економічного життя в цілому та суспільних трансформацій зокрема стало закономірним відображенням загальних змін місця людини та якості її діяльності під впливом тенденцій постіндустріальної (тим більше – постінформаційної) ери, її можливостей та вимог. Технології, що забезпечують пріоритетність розвитку людських якостей та творчого характеру діяльності, висувують на перший план саме питання організації соціокультурного середовища та виробництва знань, а не машин, що впливає на всю динаміку органічної структури капіталу та норми прибутку. Причому

якщо в виробничих відносинах актором стає сукупний людський фактор, то для відносин господарських як параметра господарського механізму суттєвим є стан людської особистості, відкриваючи діапазон можливостей поведінкової економіки.

Головною **метою статті** є виклад авторського бачення актуальних питань специфічної ролі людського чиннику в трансформації процесів соціально–економічного відтворення суспільства.

Виклад основного матеріалу. Технічно оснащена і організована людина, включена у відносини кооперації і конкуренції, стає провідною продуктивною силою суспільства. Поділ праці веде як до зниження індивідуальної цілісності людини, так і до розвитку її родового змісту. Які якості індивідів потрібні суспільству, з якими життєвими ціннісними орієнтаціями вони взаємовідносяться, який діапазон різноманітності індивідуальних відмінностей – усе це складає найважливіші характеристики соціуму і соціальних умов господарчої діяльності, їх стану та динаміки. У свою чергу, як власне тіло людини, так і його буття для інших людей формують особливість співвідношення соціального партнерства / кооперації і конкуренції / змагання. Причому якщо потреба в соціальності – вісь соціальних потреб, то почуття власної гідності людини – основа продуктивного соціокультурного поля.

Розвиток культурно–цивілізаційних світів, перш за все, характеризується кількісним і якісним збільшенням двох параметрів: людського життя, його соціально–демографічних та економічних вимірів, та шару матеріальної і духовної культури, опрідметненого в результатах матеріального і духовного виробництва, характеристиках праці, сукупної інституціональної спадщині. Що стосується першого, то цей напрям фіксується, насамперед, кошиком соціально–економічних, політичних та ін. прав людини, її впевненістю в завтрашньому дні, безпекою та можливостями самореалізації тощо. У цьому контексті спалаху етноцентризму, трайбалізму і зв'язані з ними спроби домогтися панування кланових інтересів, перенесення тяжкості трансформацій на найбільш економічно вразливі верстви населення – найважливіші ознаки не професіоналізму і домінування індивідуального і групового егоїзму над корінними громадськими інтересами. Держава, уряд дієві, якщо можуть забезпечити неухильне зростання добробуту і комфорту кожного, надати кошти для розвитку особистості. І вже зовсім неприпустимі свавілля і

насильство груп / кланів, бажаючих використовувати громадські багатства в вузькокорисливих цілях, спроби зовсім не альтруїстів прийняття на себе прав державних структур (зокрема, судової гілки влади), ігнорування демократичних (зокрема, нормативно-процесуальних) процедур і т.п. У цьому контексті ренесанс громадських рухів на підтримку положення людини, її прав і свобод, якості і тривалості життя – природна захисна реакція соціуму, необхідна для його самозахисту і розвитку. Щодо другого. Сьогодні для кожного культурно-цивілізаційного світу актуалізується питання розуміння, участі та застосування моделей захисту і розвитку свого суспільного багатства, властивих глобальним тенденціям (пост) сучасних трансформацій. Все активніше заявляє про себе процес змін, які передбачають співіснування, перетину і резонування різних тенденцій розвитку, серед яких (на відміну від модерну) жодна не може претендувати на виняткове значення, що дозволило б, не відчуваючи шкоди, абстрагуватися від інших. У цьому контексті і поняття розвитку потребує оновлення: крім стабільного і збалансованого зростання, воно повинно орієнтуватися на солідарність, свободу вибору, терпимість тощо.

Разом з тим, орієнтування сутнісних сил людини в матеріально-технічній базі при домінуванні зовнішнього характеру виділяється для реалізації частини людського потенціалу відбувається відповідно до закономірностей відчуження і реалізується випадково і примусово. Єдність кругообігу і зовнішньоторговельного обороту, що підтверджується в обігу, забезпечується творчою якістю суспільних відносин. Відповідно, справжня основа економічної науки – не характеристика безособистісного товарно-грошового механізму, а теорія поведінки вільної, творчої, самодіяльної людини, її дії як складової частини чиннику процесів соціально-економічного відтворення [3–7]. Цілісність людського існування забезпечується як єдністю сторін життєдіяльності, так і відображенням в ній сутнісного змісту свого роду. Функціонування товару робоча сила у вигляді людського фактора виробництва стає жива праця. Так відбувається в економічно організованому суспільстві атрибутивна властивість людини здійснювати виробничу діяльність за допомогою знарядь праці. Системоутворюючі відносини праці, власності і управління формотворчим людський фактор відтворення. Людський фактор, товар робоча сила,

жива праця є різні форми реалізації конфігурації здібностей людини [8–12]. Розгортання сутнісних сил і обдарованості працівника може формувати інші виробничі конфігурації, ніж стан робочих місць і виробничих потужностей. Відповідно, відмінність людського потенціалу від можливостей його ефективного розвитку і реалізації – важлива причина накопичення потенціалу незадоволеності і протестних настроїв населення.

Нинішні трансформації пов'язані як з необхідністю самообмеження цивілізації, техногенний тиск якої на навколишнє середовище і внутрішній світ людини загрожує катастрофою планетарного масштабу, так і зі створенням матеріально-технічної бази, потенційно достатньої для задоволення базових потреб людства. Відповідно, організація громадського обміну здібностями, підтримання балансу між мірою праці і мірою споживання входить в число найважливіших завдань держави. Стан і динаміка працездатного населення є характеристикою обраного курсу та рішень корпоративного менеджменту. Для стабільності громадської підтримки трансформацій і створення в їх процесі умов довгострокового соціально-економічного розвитку на основі реалізації постглобальних ендогенних моделей, іманентних можливостям «розумного суспільства», необхідні не тільки великомасштабний маневр ресурсними базами і державна підтримка «точок зростання», зокрема, – інноваційних кластерів шостого-сьомого технологічного укладу, а й формування стимулюючого творчий вектор змін соціокультурного середовища, зокрема, – комплексне зміцнення мотивації розгортання і реалізації творчого потенціалу людини, а також забезпечення привабливих умов життя. Перш за все, це орієнтує на застосування механізмів здійснення трудових відносин, а також введення середньоевропейських соціальних стандартів (наприклад, оплати праці, пенсійного забезпечення, рівня життя і т.д.). Разом з тим, ефективно проведення спрямованої постмодернізації (постсучасної модернізації) передбачає наголос на інтелектоємних та духовно насичених напрямках творчості.

Процес соціогенеза зміщує історичні акценти від моделі соціально-економічної системи, яка формує національні держави, до соціокультурної цілісності, що тяжіє до децентралізованого об'єднання. Відповідним чином трансформується і історична продуктивність соціокультурних та політико-

економічних утворень, відкритих і закритих утворень [13–15]. З одного боку, підвищення ємності внутрішнього ринку, підйом економіки попиту, пов'язаний з ними зростання добробуту населення і покращення демографічної ситуації – необхідність стійких життєдіяльності і розвитку культурно–цивілізаційного світу. З іншого боку, зміцнення соціокультурного підстави економічного прогресу, що базується на особливостях колективного несвідомого і втілене в базових ціннісно–сміслових комплексах, інституціональної спадщині, народному досвіді, забезпечує довгострокові позитивні тренди в господарюванні. Отже змінюються роль та значення сукупного людського чинника соціально–економічного відтворення.

Культура створюється вже не для потреб вузького верхівкового шару суспільства, а для всіх. У ній формується можливість і безлічі своїх локальних просторів, і найрізноманітніших контактів і перетинів. Об'єктивується суспільна потреба у забороні на спроби насильницького маніпулювання інноваціями навіть аутсайдерського типу, а також руйнування будь–яких логік: нова епоха створює культурні світи, де є місце всім. Творчість стає не тільки ідеально загальним, а й реально загальним фактором соціогенеза, зокрема – у соціально–економічному (само)відтворенні суспільства. При цьому забезпечується ресурсний потенціал діапазону більш гнучких і м'яких реакцій на наявність аномальних соціально–економічних явищ і периферійних культур. Закріплюються принципово різноманітні структури. Водночас, багато з соціальних тенденцій все ще тільки формуються, інші важко розпізнати в море колишніх закономірностей і фактів. А внутрішні цінності і глибоко індивідуальні смисли, підходи і погляди чисельно невеликих груп можуть в цей момент отримувати додаткове звучання на макрорівнях суспільства, а то й агресивно нав'язуватися всьому людству. Історичний масштаб глобальних трансформацій підвищує необхідність адекватного міфологічного оформлення, причому – як в крос–культурної складової, так і стосовно сталих ціннісно–сміслових комплексів кожного з культурно–цивілізаційних світів.

До особливостей людського чиннику у загальній структурі соціально–економічного (само)відтворення суспільства часто відносять: 1) нерозривний зв'язок з особою носія, 2) тривалість інвестиційного періоду, 3) більший ризик інвес–

тування (порівняно з фізичним капіталом), 4) відмінності в прибутковості інвестицій, 5) наявність громадянських прав і свобод у носія. Людський чинник добре структурований; причому до основних фондів (активів) людського капіталу має сенс відносити: інтелектуальний капітал (що включає фонди освіти, науки і культури, інноваційний фонд); фонд здоров'я (включає фонд суспільного здоров'я і фонди системи охорони здоров'я); фонд мобільності населення. Як додаткові значущі складові людського чиннику будемо розглядати: фонд підготовки на виробництві (об'єднуючий кваліфікацію, навички та виробничий досвід); мотивацію економічної діяльності; інші активи (в розширеному трактуванні). Людський чинник характеризує виробництво, економіку та суспільство (що відображається на його структурі), має національний, регіональні та глобальний рівні, знаходиться в сталому або перехідному стані [16–22].

Згодом провідним виміром ефективності виявляються творчі здібності й знання. Після відкату хвиль глобалізації та інформатизації, з одного боку, зберігається їх слід у вигляді нового діапазону ресурсно–методологічних баз, з іншого, – посилюються нові тенденції, пов'язані з формуванням стратегічного партнерства на основі довіри між суб'єктами з ідентичними ціннісно–смісловими комплексами і подоланням залежності від рекламно–інформаційних потоків на користь стійких емоційних переваг. Знання – найважливіший ресурс якості життя і успіху, а науково–інтелектуальний потенціал – вирішальний фактор економічного підґрунтя суверенітету. На рівні змістовних змін після механізації, автоматизації та роботизації за людиною залишається те, що не підпадає під цей процес і сконцентровано навколо творчого розгортання його сутнісних сил; основне джерело вартості нині – творчий, перш за все інтелектуальний, потенціал, а не психофізичні зусилля співробітника, пріоритет стратегій розвитку – виробництво знань і ефективне застосування них, додана вартість розподіляється з урахуванням витрат виробника, демократизуються системоутворюючі відносини суспільства (праці, власності, управління), трансформується споживання, ліквіднуються основи класичних форм відчуження. Актуалізація науково–інтелектуального потенціалу передбачає забезпечення конкретності загального праці, розширення використання умови ро–

зумного суспільства для реалізації конкретно-загальної праці, нові грані сорезонування процесів індивідуалізації відповідно обдарованості кожного суб'єкта діяльності, а також соціалізації / акультурації – відповідно до суспільних умовами праці. Разом з тим, оскільки складна праця в умовах структуризації господарювання економікою знань має потенціал розгортання від колишньої, суспільно-випадкової, в конкретно-загальне положення, іманентні для неї структури стимулювання не просто виходять на передній план, а також можуть претендувати на рівень конкретно-загальних, орієнтуючи на адекватні зміни в матеріально-технічній базі та соціально-політичних відносинах. Тривалий час наука, культура і освіта були додатковими до продуктивної праці, проте вже його промислова стадія кардинально змінила ставлення і вимоги до їх якості та ролі. Подальші ж трансформації вели до перетворення і освіти (самоосвіти) в безперервний процес, і науки в першу (провідну) продуктивну силу суспільства через положення безпосередньої продуктивної сили. Нарешті, в суспільстві знань наукова і освітня підготовка та постійне вдосконалення на цій основі господарювання отримує переважне значення. Якщо колись на перший план виходила військова міць держави, потім – стан її промисловості, то нині єдність науки, освіти та виробництва. Але науково-інтелектуальний потенціал перетворюється на дійсний капітал тільки з активізацією, що потребує адекватної структури та підтримки. Науково-освітньо-виробничі цикли господарської системи містять як свої провідні ланки: фундаментальні дослідження – прикладні дослідження – технічні розробки – виготовлення нової техніки – її поширення і використання. Для вивільнення свого творчого потенціалу наука знаходить характеристики постнекласичної, інтегруючи методи і можливість різних сфер знання. «Нормальна наука» поступається місцем парадигмальним змінам, що веде до підйому значення теоретико-практичних шкіл, які формуються в університетах, наукових інститутах та дослідницьких організаціях.

Зміст і форми аж ніяк не тільки техніко-технологічних, а й соціально-економічних процесів змінюють вимоги до суспільного відтворення, його структури, учасникам, організації. Отримання ж і гнучке використання знань є обов'язковою передумовою ефективної праці: як складного, так і унікального. Особливо важливим для розвитку еко-

номічного потенціалу культурно-цивілізаційного світу є стан таких (часто перетинаються) частин, як творчий і науково-інтелектуальний потенціал, а також кваліфікованих фахівців, підготовлених для базових галузей. Власне, аж до початку 20 століття на функціонально-рольовому рівні сам факт отримання вищої освіти забезпечував входження у вищі верстви суспільства. Разом з тим, серія студентських бунтів кінця 60-х (найбільш відомий в Сорбонні) була пов'язана з усвідомленням вкрай неприємної реальності: вища освіта перестала гарантувати що-небудь. На пострадянському просторі колосальне надвиробництво вчених також сприяло швидкому знеціненню їх праці та затіненості обдарованих і креативних. Нині при викладанні у вільний доступ провідними світовими вузами своїх базових курсів для дистанційного / заочного навчання і наростанні числа різноманітних «відкритих університетів» та інших уподібнень товариства «Знання» цінність функції простої трансляції зовнішніх знань викладачами настільки падає, що виникає тенденція до відмирання цієї професії самої по собі – як колись літописців і монастирських переписувачів-копіїстів. Навпаки, під впливом об'єктивного запиту практики нині викладач з «носіїв банальних істин» перетворюється в консультанта і мотиватора. І зовсім не тільки для студентів конкретного вузу, а з усього науково-освітньо-виробничого комплексу. Втім, якщо в лідируючих країнах основна частина доходу викладачів зміщується в напрямку оплати практичного консультування і дослідницьких грантів (стимулюючи проникнення знань «вглиб»), то на напівпериферії в «небрендових» вузах просто неймовірно множать педагогічне навантаження і різноманітність курсів, що читаються (підштовхуючи до освоєння «вшир»).

Істинність фундаментально-методологічних і професійно-спеціалізованих знань в сукупності з індивідуальною комбінацією обдарованості і креативності підтверджується в рішенні життєвих (практичних і теоретичних) завдань: у Акоффа Рассела сама наука – це мистецтво вирішення головоломки). Конвеєризація суспільно важливих інновацій змушує шар викладачів і вчених до кардинальної зміни стилю життя і місця в суспільстві. Досягнення відповідності соціокультурних полів можливостям і ризикам «розумного суспільства» вимагає корекції як відносин на осях «суспільство – держава – бізнес», так і «людина – культурно-

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

цивілізаційний світ». Відповідно, як формування позитивного для адекватних змін соціально–економічного середовища, так і становлення науково–освітньо–виробничих кластерів – ключові організаційно–управлінські напрямки в забезпеченні підйому конкурентоспроможності регіональної системи господарювання і добробуту населення в умовах посилення ролі економіки знань, а їх підтримка – найважливіша напрямком соціально–економічного і політичного не тільки державного, а й регіонального курсу.

Трансформації соціально–економічних форм людського чиннику відтворення тісно пов'язані зі зміною співвідношення процесів індивідуалізації та соціалізації на всіх етапах суспільного відтворення та віддзеркалюють особливості глобальних, регіональних та національних умов. Процеси соціалізації виробництва, розподілу, обміну та споживання (пост)сучасного рівня, з одного боку, передбачають широке залучення інструментарію маркетингу для підтримки власної конкурентоспроможності, що означає виробництво аж ніяк не на невідомий ринок, де тільки і встановлюється загальна вартість предмета або послуги, виявляється обсяг потреби в них. З іншого боку, триває сегментація ринку і посилюється виробництво під споживчі схильності конкретних груп. Тобто соціалізація проявляється не тільки в стандартизації, а й в індивідуалізації відтворювальних процесів. В інформаційну еру існують можливості виробництва не на абстрактний ринок, де в співвідношенні попиту та пропозиції стихійно встановлюється ціна, а на певну групу споживачів при цілком конкретних умовах і з заздалегідь прораховуваною ціною. При цьому значущим фактором участі суб'єкта господарювання у розвитку суспільного клімату стає трансформація маркетингової стратегії («реалізуй те, що вироблено» – «виробляй те, що потрібно ринку» – «виробляй те, що вимагає ринок, роблячи це краще, ніж конкуренти» – «виробляй те, що вимагають конкретні ринкові сегменти» – «виробляй те, що потрібно конкретному споживачеві») і збільшення діапазону засобів впливу на стан і тенденції зміни споживача, насамперед, неціновими факторами конкуренції (за рахунок брендингу, формування моди тощо). Таким чином, суспільний обмін від форми товарного обміну через трудовий обмін рухається до обміну здібностями з превалюванням творчих сутнісних сил. Підви-

щення як інтенсивності міжнародних комунікацій, так і ступеня взаємозалежності відбувається при складному переплетенні тенденцій до соціалізації та індивідуалізації відтворювальних процесів.

Становлення в світовому масштабі постіндустріального рівня виробничих відносин, поява когнітаріату, безпосередньо пов'язаного з суспільством знань, додатково змінює конфігурацію та значення складових частин комплексу відносин відчуження. Причому навіть позитивні трансформації: 1) здійснюються саме в глобальному масштабі, але необов'язково стають непохитним повсюдним фактом, 2) є тенденцією, а не автоматичною трансформацією, 3) розтягнуті в часі та містять внутрішні суперечності. Це вимагає оновлення не тільки власне інформаційної інфраструктури, а всієї цілісності суспільного укладу, що, в свою чергу, орієнтує на підтримку державою, суспільством і бізнесом формуються точок перспективних змін і забезпечення стимулюючої бажані зміни соціально–політичного та соціокультурного середовища. Системна світова економічна криза початку 21 століття – прояв загальної кризи домінуючої форми індустріалізму, однак, її подолання неминуче вимагає врахування постіндустріальних перспектив економіки знання, а також діапазону її можливостей у розвитку та активізації людського фактора. Причому в балансі можливостей і небезпек, які актуалізуються асоціації з Євросоюзом, одне з найважливіших переваг пов'язано з адаптацією світового досвіду та використанням соціально зрілих форм виробничої демократії, форматуванням адекватних управлінсько–організаційних відносин (зокрема, в трудовій сфері). Тенденції до розвитку в глобальному масштабі економіки знань вимагають безперервності процесу підготовки і перепідготовки т.зв. «когнітаріат» і забезпечення його відповідною мотивацією. Перенесення на рівень автоматів м'язових і енергетичних функцій підвищує цінність власне творчого потенціалу людини. Таким чином, поступово готується підстава для якісної зміни сприйняття рівнів засоби і цілі керування виробництвом, де зростає роль людського чиннику як носія інтелектуальної праці [23–27]. При цьому сукупна суспільна ефективність і господарська конкурентоспроможність в постсучасних умовах забезпечуються розвитком і реалізацією особистості і персоналізацією діяльності, а аж ніяк не нівелюванням людей і усередненням функцій. Постінфор–

маційній продуктивний капітал формується навколо творчих можливостей та інтелектуального потенціалу людини, їх організації та використання.

Трансформації способу виробництва, науково–технічної та соціально–економічної сторін прогресу людства привели до кардинального зростання ролі людського і соціального факторів життя суспільства. Більш того, спроби пошуку обґрунтування можливого відкоту в розвитку прав людини і громадянина – кардинальна загроза не тільки для вузькоекономічного, але і для загальносоціального розвитку особистості і суспільства. У цих умовах відмова від ідеології соціальної держави міг би привести не тільки до втрати трудового (зокрема, науково–інтелектуального) потенціалу, ослаблення зацікавленості працівників, а й до підриву соціокультурної бази суспільної злагоди і соціально–економічного розвитку. При цьому уявлення про суспільство і державу загального процвітання (благополуччя) сьогодні зв'язуються, швидше, з ціннісно–смысловими комплексами не бездіяльності і споживацтва, а творення і творчого пошуку. Це орієнтує не так на скупчення різноманітних соціальних утриманців і їх обслуги, а на активну підтримку творчості (перш за все, інтелектуального і духовного) з реалізацією пріоритету людини, його прав і свобод; соціальної справедливості, тобто соціальної рівності людей в правах і можливостях; солідарності, що розуміється як вираження спільності людства і співчуття до жертв несправедливості.

Здійснення продуктивної настройки господарського механізму передбачає підвищення уваги до сформованим соціокультурним традиціям, розвитку навколо них і на їх основі культурно–цивілізаційних світів. Спроби змусити суспільство кардинально змінитися ведуть до підвищення непродуктивних витрат ресурсів (включаючи людський ресурс). Результати їх виявляються неефективними і часто змітають в ході подальших суспільних трансформацій. Навпаки, ефективним шляхом трансформацій стає напрямок, пов'язаний з підтримкою перспективних форм розвитку для вкорінених ціннісно–смыслових комплексів, що базуються на них принципах, устроях і підходах. Органічний розвиток суспільства при цьому пов'язане з домінуванням в його загальному капіталі рис інтеграції, а не роз'єднаності; на підставі узгодження, а не підпорядкування інтересів різних суспільних груп та відчуження суттєвих сил [28–30].

Висновки

Таким чином, потрібно уточнити політико–економічний вектор перетворень: чи будуть вони підпорядковані завданням якнайповнішого задоволення приватного егоїстичного інтересу або ж (в тому числі і з його активним використанням) виявляться спрямованими на рішення набагато більш кардинальних завдань громадських безпеки і розвитку. Відповідно, уявлення про суспільство і державу загального процвітання (благополуччя) сьогодні зв'язуються, швидше, з ціннісно–смысловими комплексами не бездіяльності і споживацтва, а творення і творчого пошуку. Це орієнтує не так на скупчення різноманітних соціальних утриманців і їх обслуги, а на активну підтримку творчості (перш за все, інтелектуального і духовного) з реалізацією пріоритету людини, його прав і свобод; соціальної справедливості, тобто соціальної рівності людей в правах і можливостях; солідарності, що розуміється як вираження спільності людства і співчуття до жертв несправедливості. І в цьому сенсі жорсткість вимог до еліти в питаннях захисту суспільної власності і відстоювання спільних інтересів зовсім не передбачає черговий період «затягування пасків» в ім'я світлого майбутнього. Більш того, якість і рівень подальшого соціально–економічного розвитку безпосередньо залежить від створюваного в період форсованої трансформації підстави; ці періоди потужно пов'язані. Домінантна при перетвореннях методологія системотворюючих відносин і моделей ключових рішень отримує своє розгортання і в параметрах економічного зростання та соціального розвитку переформатувати суспільство. Тому залучення спускових гачків механізмів запуску позитивних змін у всьому культурно–цивілізаційному світі вимагає пріоритетної уваги до управління знаннями за допомогою державної і регіональної підтримки освітньо–науково–виробничих комплексів. Екологія особистості передбачає постійний громадянський вибір на користь творчості як прояви суто індивідуальної комбінації обдарувань в суспільно надається формі. Тривала епоха пріоритету гонки за рівнем задоволення зростаючих матеріальних потреб на базі витрачання простого праці зримо виявила свої межі, пов'язані з нерівномірністю концентрації можливостей і погрозами не тільки екології людини, а й всієї планетарної екосистемі. І якщо раніше, найчастіше, на перший план виходила зв'язок аморальності з розширенням діапазо–

ну вибору, приносячи успіх відсутності морального ригоризму, то тепер етична нерозбірливість межує з фатальною небезпекою для ойкумени. Саме моральні стрижні через традиції, підвалини, звичаї створюють і оберігають суспільство і його економіку. Відповідно, питання поширення соціально відповідальної поведінки набуває кардинальне значення. Відповідно, акультурація / соціалізація формує дві альтернативні стратегії: боротьби або за свою цивілізацію, або за себе (з приєднанням до цінностей і сенсів найбільш успішного в даний період історії культурно–цивілізаційного світу).

Першочергові завдання дослідження людського чинника соціально–економічного відтворення суспільства, на нашу думку, пов'язані з ретельним аналізом динаміки змістовних, структурно–функціональних то організаційно–управлінських змін.

Список використаних джерел

- Кант І. Сочинения: в 6 т. / І. Кант. – Т. 4. – Ч. 1. – М.: Мысль, 1965. – 544 с.
- Готово ли российское общество к модернизации: Аналитический доклад [Электронный ресурс]. – Ін-т соціології РАН; підготовлен с Представительством Фонда ім. Ф. Эберта в РФ. – 2010. – Режим доступа: http://www.isras.ru/files/File/Doclad/gotovo_li_rossijskoe_obshestvo_k_modernizacii.pdf/
- Хейзинга Й. Homo Ludens. В тени завтрашнего дня / Й. Хейзинга. – М.: Прогресс, Прогресс–академия, 1992. – 464 с.
- Мегатренды мирового развития / под ред. М.В. Ильина, В.Л. Иноземцева. – М.: Экономика, 2013. – 295 с.
- Шедяков В.Е. Постмодернізація трудових відносин як об'єкт соціального управління / В.Е. Шедяков: автореф. дис. ... доктора соціол. наук. – Харків, 1996. – 32 с.
- Шедяков В.Е. Економічне мислення: адекватність новим вимогам / В.Е. Шедяков // Формування ринкових відносин в Україні. – 2016. – № 7–8 (182–183). – С. 12–18.
- Шедяков В.Е. Постглобалізм як соціально–економічне явлення / В.Е. Шедяков // Рухес. – 2016. – № 4 (3). – С. 104–114.
- Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення: монографія: у 2 ч. / О.А. Грішнова, В.Е. Шедяков, В.М. Лич та ін. – К.: КНУБА, 2009. – Ч. 2. – 236 с.
- Шедяков В.Е. «Людський капітал» і розвиток трудових відносин: взаємопереплетення внутрішніх і зовнішніх тенденцій / В.Е. Шедяков // Новий формат стратегії і тактики соціально–економічного розвитку України: людина, громада, держава. – Ч. 3.11. – К.: Корпорація, 2005. – С. 371–380.
- Близнюк В.В. Людський потенціал: особливості формування для модернізації / В.В. Близнюк // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 4. – С. 106–116.
- Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 328 с.
- Шедяков В.Е. Людський чинник трансформаційного періоду; зміни сутності та форм / В.Е. Шедяков // Вісник Одеського національного ун-ту. – 2016. – Т. 21. – Вип. 10 (52). Економіка. – С. 7–12.
- Шалаев В.П. Глобалізація, постмодерн, бифуркационный человек – маркеры переходной истории / В.П. Шалаев // Социологические теории общества. – 2008. – № 2. – С. 96–105.
- Шедяков В.Е. Человек и отчуждение труда в нашей стране / В.Е. Шедяков. – Х., 1991. – 221 с. – Деп. в ИНИОН АН СССР 27.03.91, №44233.
- Римашевская Н.М. Качество человеческого потенциала России как стратегическая цель / Н.М. Римашевская // Народонаселение. – 2004. – № 3. – С. 17–27.
- Чечель О.М. Генезис теорій людського потенціалу / О.М. Чечель // Економіка та держава. – 2010. – № 2. – С. 111–114.
- Шедяков В.Е. Стан людського капіталу та вирішення завдань розвитку країни / В.Е. Шедяков // Політологічний вісник. – 2011. – Вип. 58. – С. 102–113.
- Соболева И.В. Человеческий потенциал российской экономики. Проблема сохранения и развития / И.В. Соболева. – М.: Наука, 2007. – 281 с.
- Ушенко Н.В. Людський капітал: регуляторні механізми відтворення / Н.В. Ушенко. – Донецьк: Юго–Восток, 2008. – 287 с.
- Schultz T. Investment in Human Capital / T. Schultz. – N. Y.: Attach, 1971. – 360 p.
- Шедяков В.Е. Человеческий фактор трансформаций и трансформации человеческого фактора / В.Е. Шедяков // Трансформационные процессы национальной экономики: проблемы и перспективы развития: сб. науч. ст. – Днепропетровск, 2014. – Ч. 2. – С. 204–214.
- Sarrazin T. Deutschland schafft sich ab. Wie wir unser Land aufs Spiel setzen / T. Sarrazin. – München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2010. – 463 s.
- Харрингтон Дж. Совершенство управления знаниями / Дж. Харрингтон, Ф. Воул. – М.: Стандарты и качество, 2008. – 272 с.
- Стюарт Т.А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организации / Т.А. Стюарт. – М.: Поколение, 2007. – 368 с.

25. Шедяков В.Є. Продуктивний потенціал застосування концепції інтелектуального капіталу: особливості, можливості та обмеження в українських умовах / В.Є. Шедяков // Наука та наукознавство. – 2012. – № 2. – С. 35–42.

26. Шедяков В.Є. Інтелектуальний капітал України та проблеми вдосконалення управління його розвитком та використанням / В.Є. Шедяков // Економіст. – 2012. – № 10. – С. 14–17.

27. Шедяков В.Є. Значення формування та активізації науково–інтелектуального капіталу суспільства в реалізації господарської стратегії, адекватної глобальним тенденціям розвитку економіки знання / В.Є. Шедяков // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 1. – С. 146–152.

28. Шедяков В.Є. Социальная справедливость как фактор стратегической конкуренции / В.Є. Шедяков // Рухес. – 2016. – № 1. – С. 75–84.

29. Шедяков В.Є. Гуманизм как приоритет социального ответственного поведения / В.Є. Шедяков // Actual questions and problems of development of social sciences: Proceedings of the International Scientific–Practical Conference «Current issues and problems of social sciences». – Kielce, Republic of Poland, June 28–30, 2016. – P. 89–92.

30. Шедяков В.Є. Гуманизация социальных отношений средствами публично–приватного партнерства в процессе становления умного общества / В.Є. Шедяков // Personality Development In the Age of Globalization : Collection of scientific papers. – USA, Morrisville : Lulu Press., 2016. – P. 46–50.

УДК 305:364.3

Л.Г. СТОЖОК,

к.е.н., здобувач кафедри управління персоналом та економіки праці
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Гендерна нерівність в системі соціального страхування

У статті розглянуто гендерну нерівність в системі соціального страхування. Охарактеризовано термінологію понять «гендерна дискримінація» і «гендерна асиметрія» в системі соціального страхування. Обґрунтовано позицію автора щодо наявності гендерної асиметрії в системі соціального страхування.

Ключові слова: рівність прав економічно–активного населення, дискримінація, асиметрія, захищеність, забезпечення справедливості, соціальне страхування.

Л.Г. СТОЖОК,

к.э.н., соискатель кафедры управления персоналом и экономики труда
ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»

Гендерное неравенство в системе социального страхования

В статье рассмотрено гендерное неравенство в системе социального страхования. Охарактеризовано терминологию понятий «гендерная дискриминация» и «гендерная асимметрия» в системе социального страхования. Обоснована позиция автора о наличии гендерной асимметрии в системе социального страхования.

Ключевые слова: равенство прав экономически активного населения, дискриминация, асимметрия, защищенность, обеспечение справедливости, социальное страхование.

L. STOZHOK,

PhD in Economics, applicant of Personnel Management and Labour Economics Department, SHEI «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

Gender inequality in the social insurance system

The article considers gender inequality in the social insurance system. The terminology of the concepts of «gender discrimination» and «gender asymmetry» in the system of social insurance is characterized. The author's position about the presence of gender asymmetry in the social insurance system is justified.

Keywords: equality of rights of the economically active population, discrimination, inequality, asymmetry, justice, social insurance.